

ארנבת – רומז לחוצפה, שאינו בישוב העולם, כגון משחק בקוביא. וכנודע, שיש הרבה אנדרוגינוס במין ארנבת, שהוא שוכב ונשכב. השפן – רומז לעצלות. ואף שבעצלות נדמה שיש אמונה, אבל אינה בשורש, שאינה אלא עצלות ולכן אינו עוסק במלאכה. וזה שכתוב כי מעלה גרה המה – אלו השלשה מעלים את האמונה והבטחון לעין כל, ופרסה לא הפריסו – שאין להם ישוב הדעת – טמאים הם לכם. ואת החזיר – רומז על מדת כילי, שהיא מדה גרועה מכל המדות, ונדמה שיש לו ישוב הדעת, וזה נקרא כי מפריס פרסה הוא, אבל אין לו שום אמונה, ולכן כתיב בפרשת שמיני והוא גרה לא יגר, טמא הוא לכם – שאין לכלי שום אמונה, ולכן טמא הוא.

גמל – מבוהל, אינו מיישב עצמו אולי לא טוב המעשה שהוא עושה, אלא עושה בבהלה. ארנבת – מנסה ושוקל הדבר רק פעם אחת ועושה, אבל עוד אין זה טוב, כי צריך האדם לשקול כל דבר היטב. השפן הוא עצלות ומרה-שחורה, שאינו עומד על דעתו לעולם. החזיר – הוא שאין לו דרך ארץ בפני תלמיד חכם.

חיות ובהמות ועופות הטמאים אינם אסורים מצד מדותיהם וטבעיהם הגרועים, כי אף חסידה 'שעושה חסד עם חברותיה' נאסרה, אלא לפי שהם עקשים וקשורים ואסורים במדותיהם, מה שאין כן עופות וחיות טהורים שהם 'מותרים' – אינם אסורים וקשורים במדותיהם וראויים לאכילת האדם, שיוכל הוא בבחירתו לבחור בטוב ולמאוס ברע. ומדות הללו, היינו הכח שלא לשקוע בשום מדה, וכן הבטחון שעל זה רומזים כל סימני הטהרה, רדומים בנפש הבהמה אך היא כלי מוכן למדות אלה באדם. אך בטמאים שמדתם השיקוע והקישור לצד אחד, אדרבה אסורים וקשורים גם נפש האדם אליהם.

לא תאכל כל תועבה – זו האזהרה נאמרה קודם כל מאכלות אסורות, כדאיתא בגמרא (נדרים נא). 'תועבה' – תועה אתה בה. משל למלך שבנה אוצרות בחדרים רבים, צוה לבנו שילך לחדרים אבל לא אל כולם; אף שאני בניתי את כולם, אבל אתה, לפי שכלך הקטן, אם תלך אל כולם תתעה בהם ותבלבל דעתך ותשאיר שמה ולא תוכל לצאת חזרה החוצה.

דף ס

הערות וציונים

'אמרה ליה בת קיסר לר' יהושע בן חנניה, אלהיכון נגרא הוא דכתיב המקרה במים עליותיו, אימא ליה דנעביד לי חדא מסתוריתא...' – בת הקיסר כפרה בהשגחה פרטית, וזהו אמרה שעשה לו תקרה ועלייה, שהם השמים, ואינו משגיח בארץ, כמו שאומרים הכופרים עזב אלקים את הארץ. ועל ידי תפילת רבי יהושע בן חנניה, נגלתה לה ההשגחה הפרטית, שנשתלם לה גמולה, וניתן לה מסתוריתא.

(עפ"י מהרש"א)

וע' בספר חיים לאחי המהר"ל – חיים טובים פ"ו.

'מסתוריתא' – מסללה, מכשיר בעל מסגרת מסתובבת שכורכים עליו את החוטים לסריגה. והיו נוהגים ברומי ליתנו למצורעים, לעשות עמה מלאכה בשוק, באניצי פשתן ['דול ל'] (עפ"י הערוך).

'שור שהקריב אדם הראשון, קרניו קודמות לפרסותיו' – ראה תורת חיים כאן; וע"ע ביוסף דעת זבחים ח"ב, בנספח שבסוף הספר.

'בעי רבינא: הרכיב שני דשאים זה על גב זה' – כבר בארו הראשונים, שספק הגמרא כאן עוסק באיסור הרכבה, אבל משום איסור זריעת מינים בערבוב, משום 'כלאי זרעים' – לא דנו כאן, אם משום שמדובר בחו"ל או בבן נח, או שמא אין איסור כלאי זרעים אלא במינים מסוימים. ובפרט זה נחלקו שיטות הראשונים; – האם איסור 'כלאי זרעים' כולל רק חמשת מיני דגן וקנבוס ולוף, או כל מיני זרעים הנאכלים, אבל לא דשאים שאינם נאכלים. או אפשר אפילו מינים שאינם רגילים להאכל לאדם – אסורים משום כלאי זרעים. ע' סיכום השיטות במובא במנחות טו.

וכן יש מפרשים, שמדובר בדשאים שאין בהם איסור משום כלאי זרעים – באופן שאין שני המינים ראויים למאכל (אדם, או בהמה), או במינים שאין בני אדם רגילים לקיימם. ואילו איסור הרכבה קיים גם כאשר אחד מהן אינו מאכל, וגם במינים שאין בני אדם מקיימם אותם. (עפ"י חזון איש – ריד. ע"ש לענין הלכה, שנראה להקל כדעת הגר"א שאין בדשאים משום כלאי-זרעים אף שמקיים אותם לבהמה, שכן דעת הרמב"ן והר"ן).

(הרמב"ם השמיט דין הרכבת ירק בירק (ע' הל' כלאים א,ה). ומדברי הגר"א (יו"ד רצה סק"ב) נראה שדעת הרמב"ם לפרש בעיית רבינא גם בארץ ישראל (ודלא כהתוס'), ופסק הרמב"ם לקולא. (שכן דעת הירושלמי בכלאים). וזה שמפורש במשנה לאסור – מדרבנן הוא, אבל הרמב"ם מדבר לענין מלקות, ולכך השמיט דין זה. אלא שקשה מדוע לא כתב שאסור מדרבנן.

ולכן נראה שהרמב"ם מפרש כהתוס', שבעיית רבינא בחו"ל, ובוה פסק הרמב"ם לקולא. ומה שלא הביא הדין שבארץ ישראל אסור להרכיב ירק בירק, כמפורש במשנה – כי זה אסור משום זריעה, שהרי כל מרכיב הוא גם כן כוורע, וכיון שהרמב"ם הביא דין זריעת כלאים בירקות, לא הוצרך לפרש הרכבה, שהרכבה בכלל זריעה. – עפ"י שיעורי ר' שמואל, קדושין לט, עמ' רמו).

(ע"ב) 'השסועה – בריה בפני עצמה היא' – נחלקו רב ושמואל (בנדה כד.); רב סבר שהיא בהמה הנמצאת במעי בהמה טהורה, ואיננה יכולה לחיות ולהתקיים. ושמואל סבר שיכולה להתקיים ולחיות.

וכתב הריטב"א (שם), שהלכה כרב באיסורין, ואף על פי שהעידו גדולים שראו אשה בעלת שני גבים ושתי שדראות ושני ראשים, וחיתה למעלה מעשרים שנה, אעפ"כ הלכה כרב, דקים להו לחכמים שבדרך כלל השסועה תמות, ורק מיעוט דמיעוט יחיה. ויש סוברים שהלכה כשמואל. (עפ"י שיחת חולין, ע"ש).

ע"ע בספר 'הכתב והקבלה' (ראה יד, ז), אודות בהמה הנקראת 'טאיאסו' שיש בגבה סדק עמוק כאצבע, עד שנראה כאילו הגב והשדרה נפרדים לשני חלקים, והיא מעלת גרה).

'השסועה – בריה בפני עצמה היא... זיל כתוב קניגי ובליסטרי באגדתך ופרשה... חמשת סרני פלשתים... זיל כתוב...' – לפי שחייב אדם לומר בלשון רבו, והוצרך לכתוב מלים אלו שאינן מובנות, לכך אמר שיפרש הלשון. (חדושי אגדות – מהר"ל)

– בנוסף לפרש"י אולי אפשר לפרש שהמשותף לשתי הדרשות הללו, ששתיהן בנויות על שיוך מלה בסוף או בתחילת המשפט, למשפט הסמוך לה, שלא כפי פשוטו של מקרא; –
 'אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה – השסועה – את הגמל ואת הארנבת... – דרש כאילו כתיב 'השסועה את הגמל...'. וכן 'חמשת סרני פלשתים, העזתי... והעקרונני והעוים. מתימן כל ארץ הכנעני...'. – ודרש 'עוים מתימן (כמוש"כ התוס')'. ואמר לו לכתוב שתי דרשות מיוחדות אלו ולפרשן, (וציין דרשות אלו על שם המלים המיוחדות שנכללו באותן דרשות, קניגי ובליסטרי וארונקי. ע' רבנו גרשום).

'עמון ומואב טיהרו בסיחון' – '... וגם מה שהוזהרו ללחם עם עמון ומואב ואדום, ושלא יהיה להם מארצם עד מדרך כף רגל, גילו לנו רז"ל הסוד, דלא מפני מעליותא דידהו הוא, רק מפני טומאת הארץ ביותר. כמו שאמרו בגיטין הלשון 'עמון ומואב טיהרו בסיחון', ולא אמרו 'הותרו' רק לשון 'טיהרו' – להודיע כי איסורן הקודם היה מפני טומאתן הגדולה בהיותה תחת ידם, וכשיצאה מהם לסיחון, יצתה מאותה טומאה הגדולה להיות ככל ארץ העמים. ועל ידי זה טיהרו לישראל'. (דברי סופרים כ).
 ורבנו גרשום פרש 'טיהרו' – הנירו, כדבר טהרה, שעד עתה היה אסור להם, כדבר טומאה.

'ככתבם וכלשונם'

'רבי שמעון בן פזי רמי...' –

'בביאור סוף המאמר, 'הביאו כפרה עלי...', כבר כתב מהר"ל ז"ל בספר באר הגולה (באר רביעי בפ"ק דשבועות) שגדר 'כפרה לה' היינו סילוק תרעומת שיש מצד הבריות עליו יתב', שנראה כאילו יש חסרון במעשי ה' במה שאור הלבנה מתמעט לגמרי בכל חודש. ותיקון התלונה הוא בזה, שנדע שהשי"ת חפץ בקטנות, היינו בהתמעטות וענוה, והיא מעלה עליונה, כי היא גורמת התקרבות אל ה', ועל זה מורה קרבן ראש-חודש, כי 'קרבן' פירושו התקרבות, היינו שעיקר ההתקרבות לה' הוא כשהלבנה במיעוטה הגמור, היינו כשהאדם מבטל את עצמו לגמרי. לפי היסוד הזה ניגש עתה לבאר בס"ד את פרטי המאמר, אולי יזכנו השי"ת להביץ בקטנותנו מעט מדברי חכמים וחידותם.

טענת הירח

הנה טענת הירח היא ודאי במחשבת האדם (כמו שכתבו התוספות בכיוצא בזה במסכת ע"ז יז. בתירוץ א' ובחולין ז. בתירוץ ב'). היינו שטענה זו עלולה להתעורר במחשבת האדם כשהוא מסתכל בעין שכלו על ענינים אלו. וכשם שעילוי גדול הוא לנברא כשאדם מגלה כבוד שמים על ידו (כמו שכתב במסלת ישרים פ"א), כך חסרון הוא לנברא כשנגרם על ידו תרעומת והסתר לאדם. נמצא ש'טענותיהם' ו'אמירותיהם' של הנבראים מבטאות את מצב מציאותם בבריאה לפי השגת האדם לגביהם, כנ"ל.

שני המאורות

'שני המאורות הגדולים' מרמזים על שני אופנים של הגעת אורו יתב' הרוחני להשגת האדם: על ידי השכל, ועל ידי הלב. בעולם המתוקן – במצב שעלה במחשבה להיבראות – השכל והלב שוים בכחם, ופועלים ביחד וכל מה שמושג בשכל מיד מושב אל הלב בשלמותו. ובמצב זה אין 'גדלות' הלב סותרת לעבודת ה' תמימה, וכמאמר הכתוב ויגבה לבו בדרכי ה' (דברי הימים-ב יז). כי 'גבהות' זו היא לגמרי לשם שמים. (וכן יהיה בעולם התיקון לעתיד לבא, כמו שאומרים 'יהי רצון... למלאות פגימת הלבנה... ויהיה אור הלבנה כאור החמה וכו').

אור ההתמעטות

ואפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד? – פירוש: העולם כאשר הוא במציאות הינו חסר, וחסרונו הוא שהלב אינו סובל שותפות שוה בשוה בכח השליטה, והלב תובע לעצמו גדלות, היינו שעבודת ה' הפנימית תוכר ותכובד בעולם עוד יותר מהשגות השכל.

לכי ומעטי עצמך. בעולם הבלתי מתוקן תיקונו של הלב הוא דוקא בהתמעטות, ואז משיגים את הגילוי הבא על ידי ביקורת עצמית ומוסר. והירח מושל בלילה, כי גם בהסתר רב אשר לא יגיע לשם אור השכל, יגיע אור ההתמעטות, כי בזה זוכה להתקרב אל ה', כמו שכתב מהר"ל. הואיל ואמרת לפניך דבר הגון וכו' – האדם מתרעם על צורך ההתמעטות וסובר ששאיפת האנוכיות טובה להתעלות רוחנית; היינו שהלב שואף למצב של תיקון כשגם ה'גדלות' תהיה לשם שמים.

לכי ומשול ביום ובלילה – 'נחמה היא' (רש"י). היינו שסוף סוף יש ללב כעין שליטה על השכל, כי השכל נצרך להדרכה משאיפת האמת שבלב, ובלאו הכי הוא עלול לסטות לגמרי מדרך האמת.

שרגא בטיהרא מאי אהני – אבל הלב טוען שלעומת רב הכמות של אור השכל והצלחותיו המרשימות, אור ההתמעטות בטל במיעוטו ומעטים המה אשר יכירו את חשיבותו; אדרבה, רוב בני אדם סוברים שביקורת עצמית ומוסר מביאים לקטנות דמוחין ועצבות. זיל, לימנו בך ישראל ימים ושנים. כדי לברר את ההיפך תלה הקב"ה את קביעות מועדי ישראל – שהם זמני התעלות הנפש והתקרבותה אל ה' – בחדשי הלבנה.

יומא נמי... מנו ביה תקופתא. אבל הרי המועדים נקבעים גם לפי תקופות החמה; היינו שהתקרבות אל ה' דורשת גם את השכל, כאמרם ז"ל 'לא עם הארץ חסיד'. (וכן כתב הרמב"ם (סוף הלכות שמיטה ויובל) במי שמחליט להקדיש את כל חייו לעבודת ה' טהורה, 'אשר נדבה רוחו אותו (לב) והבינו מדעו (שכל)'. ואם כן שוב אין ברור שהלב הוא העיקר. זיל, ליקרו צדיקים בשמך. בזה מגלה השי"ת שתוכן מדרגת הצדיק (כי 'שם' היינו תוכן) הוא כח ההתמעטות.

חזייה דלא קא מיתבא דעתה. כי עדיין אין ברור לעין כל שגדלות הצדיקים היא דוקא במה שמקטינים את עצמם, ועדיין מקום ללב לטעון שיותר קידוש ה' יהיה אם הצדיקים יזכו לתורה ולגדולה גם יחד וינהגו נשיאותם ברמה.

הביאו כפרה עלי על שמיעתתי את הירח... שיער של ראש חדש – כיון שהקב"ה מצווה להביא

קרבן, שענינו התקרבות, דוקא בזמן התחדשות הלבנה, שאז היא בתכלית מיעוטה, בזה מראה בפועל שכח ההתמעטות הוא העיקר (כמוש"כ לעיל בשם מהר"ל), ובוה סרה תלונת הלבנה. וענין 'הביאו עלי כפרה' פירושו: בלבבכם, להסיר הקושיא הנ"ל ולקנחה מן הלב לגמרי. (ועוד רמז לזה במה ששעירי ראשי חדשים ושל רגלים מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו בלי ידיעה, כמבואר במשנה ריש שבועות, היינו שמרמזים צורך התיקון לרשמי הטומאה המתגנבים אל הלב בלי משים ובלא יודעים, עד שיהיה טהור לגמרי). (מתוך מכתב מאליהו ח"ד עמ' 205).

*

'... דבר זה למדנו מענין הירח, שכל זמן שאנו בעולם שלמטה – עולם הנטילה – לא יתכן שיהיו שנים באחדות, כי בהכרח האחד ילשין על חברו, וממילא הוא הקטן ברוחניות, כי 'מאן דהוא רב (גדול בעיניו) איהו זעיר (באמת)', והתיקון לזה הוא **לכי ומעטי את עצמך**, כי 'מאן דאיהו זעיר הוא רב' (זהר ח"א קכב). זוהי שליחות הלבנה מתחלת יצירתה. כל זמן שהאדם שם לבו ודאגתו על מספר, מדה ומשקל, הנהו מוגבל, וישאף להרחיב גבולו, וישאר בסתירה עם עצמו, בסתירה עם אחרים ובסתירה עם כל אשר מסביבו, והוא רחוק מאד מהכרת אחדותו יתברך. רק מי שמוצא עוז בנפשו להתעלות מעל מגבלות המספר והכמות – זה שמשים לבו ונפשו לאיכות ולאחדות פנימית – הוא השלם; ורק הוא מסוגל להגיע את הכרת אחדותו יתברך'. (שם עמ' 16)

עוד בענין 'הביאו כפרה עלי...' – ע' במובא בשבועות ט, מדברי ראשונים ואחרונים. וע"ע מכתב מאליהו ח"ג עמ' 24; אגרות הראיה ח"ב תסט, עמ' קח. ובענין **מיעוט הלבנה** – ע' מהרש"א כאן; ספר האשכול הלכות ר"ח, תולדות יעקב יוסף בראשית; אוהב ישראל פרשת החודש; פרי הארץ בראשית; אמרות טהורות (אמשינוב) עמ' טו; בת עין פינחס; אמרי פנחס (השלם) חיי שרה; שם משמואל וארא, ויקרא תרע"ד; קונטרס 'אור שבעת הימים' לר"ד שליט הי"ו.

דף סא

מה נשר מיוחד שאין לו אצבע יתרה וזפק ואין קורקבו נקלף ודורס ואוכל – טמא, אף כל **כיוצא בו...** – סימנים אלו מרמזים בנפש האדם, וכמו שנאמר (איוב לה,יא) **מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמונו** – היינו, שמכל הברואים נלמוד לקדש עצמנו במותר לנו; – הדורס, לפירוש אחד, שאוכל מיד כשטורף ואינו ממתין עד שתמות – זה מורה על כעס ובהלה. והפירוש השני, שכשאוכל אוחו ברגלו את המאכל – מורה על חסרון בטחון בה; וירא פן יקח ממנו הטוב שחלק לו. וגם האדם צריך להיות נקי באלו השנים, שלא יבעוס ויהיה לו בטחון בה. העוף הטהור העומד מנגד ואינו דורס ברגלו, מלמד לאדם לבל יהא משוקע בשום תאוה, ויכיר שעל כל מוצא פי ה' יחיה האדם, ובאכילתו יהיה כמו זה השולחן אשר לפני ה'. וכן בכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה.

'קנה' טבעי בקרבי הבהמה; בין בית הכוסות להמסס – כשרה, (שכן יש לחיות הבר); בין בית הכוסות לכרס – טרפה, (משום 'יתר' וכאילו ניטל חלק אחד מן המעיים).

ה. בהמה חולה – מותרת. (וראה לעיל לו – בדין המסוכנת). ושאלה סם המות – אם הוא סם מסוכן לאדם – אסורה משום סכנה, אך איננה טרפה. ואם אינו מסוכן לאדם אלא לבהמה – מותרת.

דף נט

צט. א. מהם סימני הבהמות הטהורות?

ב. מהם סימני חיה (לידע שאיננה בהמה, כדי להתיר את חלבה)?

א. בהמה שמעלת גרה ומפרסת פרסה (- שפרסתה סדוקה, וגם שסועה – כלומר חלוקה בצפרנים) – טהורה. כל בהמה שאין לה שיניים למעלה – בידוע שהיא מעלת גרה ומפרסת פרסה, מלבד הגמל שבצעירותו אין לו ניבים (= שתי שיניים עליונות. ל"א: בליטות כעין שיניים), והוא אינו מפריס פרסה. כל בהמה המפרסת פרסה (ושוסעת שסע) – טהורה, מלבד החזיר (שאינו מעלה גרה). כל בהמה מעלת גרה – טהורה, מלבד הגמל השפן והארנבת (והשסועה) האמורים בתורה (שאינם מפריסי פרסה). כל בהמה שבשרה שמתחת לעצם האליה, נקרע שתי וערב – בידוע שהיא טהורה, מלבד הערוד. ואם לאו (שנקרע ערב בלבד או שתי לבד. וערש"י) בידוע שהיא טמאה.

ב. סימני החיה להתיר חלבה נקבעים לפי צורת הקרניים והטלפים. (לפירוש אחד בתוס' די לזהות עפ"י הקרניים או הטלפים. וטלפי חיה שונות משל בהמה, שהן ארוכות וחדות, ואילו של בהמה רחבות. ולפרוש הריב"ם (וכ"כ הר"ן), סימני הקרניים נועדים לודא שהיא חיה ולא בהמה, וסימני הטלפים, שהן פרסות סדוקות – לודא שאיננה טמאה, שאין דבר טמא שיש לו טלפים אלא חזיר, וחזיר אין לו קרניים). סימני הקרניים הם: קרנות מפוצלות (רש"י פרש כמשמעו, שהן מסועפות. ור"ת פרש שהן כפופות בראשן). או לחלופין, כאשר אינן מפוצלות – אם הן כרוכות (= עגולות / עשויות שכבות שכבות) וחדורות (= חדות בקצוות / עגולות) וחרוקות (= מלאות פגימות וחריצים), וחריציהם תכופים ומובלעים זה בזה – חלבן מותר. ואם חסר אחד משלשה אלו – אפשר שהיא בהמה. (השור, קרנותיו אינן חרוקות. העז – אינן כרוכות ואינן חדורות. ויש עז כרכוז, שלדעה אחת הוא מין בהמה ולא חיה, וקרניו חדורות וחרוקות אך אינן כרוכות. ויש גם מין נוסף שקרניו כרוכות וחרוקות ואינן חדורות (תוס'), ולכך צריך שלשתם. אך לדעת המתירים עז כרכוז (רב שמואל ברד"א. וכן שלחו מא"י), אין צורך בסימן 'כרוכות'). יש מין חיה טהורה בעלת קרן אחת, ו'קרש' שמה.

דף ס

ק. האם חייבים על הרכבת שני מיני דשאים שונים זה עם זה?

נסתפקו בגמרא אם חייבים משום כלאים בהרכבת שני מיני דשאים, בדומה לאילנות, אם לאו. (מצד אחד נאמר בהם למינהו ביציאתם, מאידך לא נאמר כן בציווים, כבאילנות). ועלה ב'תיקו'.

(התוס' צדדו בכמה אופנים: הספק אינו אלא בחו"ל, אבל בארץ ודאי אסור הדבר ב'לאו'. עוד אפשר, גם בארץ נסתפקו אליבא דר' אושעיא ולא אליבא דרבנן. עוד כתבו שגם לחכמים משתנה הדבר במינים מסוימים (ע' מנחות טו). עוד צדדו שהספק אינו אלא בבני-נת, שגם הם מוזהרים על הכלאים (ע' סנהדרין נו), אבל ישראל – ודאי חייב).

דפים טא – טב

קא. מהם סימני טהרה בעופות? האם צריך את כל הסימנים להתיר, או די בחלקם? העופות הטמאים המפורשים בכתוב – האם יש בהם מקצת מסימני טהרה?

ארבעה סימני טהרה מנו בעופות: עוף שאינו דורס (רש"י: דורס – אוהו בצפרניו את המאכל כשאוכל. ר"ת: אוכלו מחיים ואינו ממתין שימות); יש לו אצבע יתרה; יש לו זפק; קרקבנו נקלף. כל עוף דורס – בידוע שהוא טמא. (וכתב בספר יראים (קלא), אפילו יש בו שלשה סימני טהרה, אם הוא דורס – הרי הוא בכלל הנשר שאסרה תורה, אלא שנשתנו עליו סדרי בראשית בשאר סימניו. ובחדושי חת"ס כתב לפי"ז שאפילו עוף הידוע כטהור, כגון תורים, אם בזמן מן הזמנים ימצא שטבעו לדרוס – טמא. ובשבט הלוי (ה"ב כט) פקפק בדבר, שאין כוונת היראים אלא על מין שאינו ידוע לנו שהוא טהור, אם ראינוהו דורס הרי זה סימן טומאה, אבל לא במין המוחזק כטהור).

שיטת תנאים נוספות בסימני טומאה וטהרה בעופות – ע' להלן סה.

תני ר' חייא: עוף שיש בו סימן טהרה אחד (בלבד) – טהור. ובלבד שיכיר שאינו שייך למין הפרס או העזניה, שגם בהם נמצא סימן טהרה אחד (רב נחמן). ולאמימר, אין צריך לחוש שמא הוא פרס ועזניה, לפי שאינם נמצאים בישוב. ובלבד שאינו דורס. (להתוס', הוא הסימן האחד. ולרש"י הפירוש הוא שאינו כשר אלא כל זמן שלא ראינוהו שדרס. וע' ר"ג ורמב"ם.

מבואר להלן (סג. לפרש"י, וע"ש בתוס' פירוש אחר), שיש מקומות שהפרס והעזניה מצויים בישוב, ובאותם מקומות אין להתיר עפ"י סימן אחד).

המפורשים בתורה – יש מהם ללא שום סימן טהרה (נשר); יש בעלי סימן אחד (פרס ועזניה. באחד מהם קיים סימן טהרה שאינו בכל שאר העופות הטמאים המפורשים); יש בעל שני סימני טהרה (העורב). ושאר כל העופות המפורשים – בעלי שלשה סימנים (כ"ה לגרסת רש"י והגאונים. ויש גרסאות אחרות, ולשיטתן אין בהם אלא סימן טהרה אחד או שנים. לרבנו תם, י"ט עופות והעורב – אינם דורסים).

א. התוס' צדדו לומר, שיש להתיר כל עוף שקרקבנו נקלף ויש בו סימן טהרה אחד נוסף.

ב. כל שאר העופות שבעולם, מלבד המפורשים בתורה לסוגיהן – טהורים, ואם בקי בכל המינים המפורשים ובשמותיהם, יכול לאכול כל השאר, כדלהלן סג.

ג. למעשה, אין עוף נאכל אלא במסורת, שאין אנו בקיאים בהם ובסימניהם. עפ"י רש"י וש"פ).

דף טב

קב. א. את כל ערב למינו – מהו 'למינו'?

ב. איזוהי צפור האמורה בתורה בטהרת המצורע?

ג. מים ששתו מהם עופות – האם כשרים למי חטאת?